

מערכת סיני – היבטים מדיניים

אלוף (מיל') משה כרמל*

נערך מהלך ערכי מחושב ומתואם, בראש שנות מצרים, המכוון לאגירת כוח צבאי גדול, ומטרתו להגביר את המצור על ישראל, לערער את אורח חייה הפנימיים ולהיערך לקראת הכרעתה במלחמה בכוח הזמן. ברית זו עמדה להיכנס לתוקפה באוקטובר אותה שנה.

בממשלת ישראל רווחה באותה עת התחושה כי השפעת הצבאית העוינת מתהדקת והולכת, וכי אם לא נשכיל לפרוץ טבעת זו ולסכל את היערכות האויב, נאבד את עדיפותנו הצבאית על פני שכנינו, על כל המשתמע מכך.

מאז ומתמיד דבקנו בהנחה בסיסית – שאי-אפשר להרפות ממנה ואסור לשמוטה – שמדינת ישראל חייבת לשמור על עדיפות צבאית על כל צבאות ערב גם יחד, ולהיות מסוגלת להתייצב מול כל צירוף אפשרי של צבאות אלה, אם תפרוץ מלחמה, שכן רק עדיפות כזו יש בה כדי להעניק לנו ביטחון בקיומנו.

מרכזי האוכלוסיה הגדולים, וזכורני כי לא אחת בנסיעה לילית מתל-אביב או מירושל לים הביתה לנען, הייתה חרדה כלשהי מכרסמת בלב, והציק החשש מפני ההפתעת שצופנת הדרך.

באותה שנה נחתמה עסקת הנשק הצ'כית-מצרית. למעשה היה זה מהלך של התעצמות צבאית אינטנסיבית של מצרים בנשק סובייטי וזו החלה להיות סכנה של ממש לישראל. ידיעות מפורטות על כלי הנשק ועל אמצעי הלחימה, שהגיעו לנמלי מצרים ועל מאמציהם של המצרים לקלוט את הנשק החדש והמ-שוכלל ביחידותיהם המבצעיות, הגיעו לאזני ממשלת ישראל והיוו נושא לדאגה רבה. על רקע זה מדאיגה הייתה העובדה שבמחצית השנייה של אותה שנה נכרתה בין מצרים לבין ירדן ברית לשיתוף פעולה צבאי והושג הסכם בדבר כינון פיקוד אחיד לצבאותיהן. המסקנה שנתבקשה מכל המהלכים הללו הייתה כי

שנת 1956 הייתה שנה קשה לישראל, קודרת ומלאת חרדות. כשבע שנים לאחר סיום מלחמת השחרור התנפצו כליל החלומות שנתקמו בסוף המלחמה, והתקוות כי סיום המלחמה והסכמי שביתת הנשק, וכן הרגיעה שחלה בארץ, יובילו להסדרי שלום בעתיד, נתבדו כליל. המצב ששרר היה קשה. בביטחון השוטף חלה התדרדרות חמורה. אנשי כנופיות עוינות הסתננו לארץ מגבולות מצרים וירדן ופגיעותיהם, אשר הלכו ותכפו, ערערו את הביטחון ואת החיים התקינים בישראל. פעולות הגמול שערך צה"ל מעבר לגבול, והפגיעה בבסיסי הפדאיון וברכוזי האויב – לא זו בלבד שלא הפסיקו את פעולות הפדאיון, אלא שהרעה אף התקרבה אל

* היה מפקד חזית הצפון במלחמת העצמאות. ופרש מן השירות בצה"ל ב-1950. במערכת סיני היה שר התחבורה בממשלת ישראל, ואחד השרים הבוחרים שהובאו בסדר המבצע למן התחלת תכנונו.

אלא שבמהלך שנת 1956 החלה רווחת תחושה כי במדינות ערב, ובעיקר במצרים, מתרחש תהליך של התעצמות צבאית בעוד שאנו דורכים במקום, והזמן פועל לרעתנו. הבעיה החמורה ביותר שניצבה בפנינו באותה עת הייתה כיצד להשיג נשק שבאמצעותו נוכל להדביק את ההתעצמות הערבית. שכן רכישת נשק הייתה כרוכה בקשיים מדיניים, ובאותה עת נראה היה כי כל הדלתות סגורות בפנינו. כל מקורות הרכש שעמדו לרשותנו לפני מלחמת השחרור, ובשנים שאחריה נסגרו בפנינו. די אם נזכיר כי הנשק שקיבלנו בעבר מהגוש המזרחי, לא עמד לרשותנו והוא הדין לגבי הנשק הבריטי, ואילו ארה"ב דבקה באמברגו שהטילה עלינו. שליחי מדינת ישראל, גלויים ונסתרים – ולא תמיד דיפלומטים, מדינאים או נציגים רשמיים של הממשלה – התרוצצו במקור מות שונים בעולם וחיפשו אחר מקורות להתחמשות. הם גם תרו אחר הנסיבות המדיניות שבהן נוכל לפרוץ למקורות לנשק.

צרפת הייתה נתונה באותה עת במלחמה קשה ואכזרית שתבעה ממנה קורבנות רבים. היא ניהלה מאבק איתנים על אלג'יריה ולמרות הדם הרב שהקיזה וחרף מצוקתה הכללית הקשה לא נואשה מהאחיזה שם.

הצרפתים סברו שמצרים של נאצר היא אחד ממקורות הכוח החשובים ביותר שמהם יונקים האלג'ירים, ולפיכך אם רוצים להחליש את עצמת המלחמה האלג'ירית נגד צרפת, ואי אפשר להכות את האלג'ירים מכה ישירה באלג'יריה עצמה, הרי מכה רצינית, שישראל תנחית על מצרים, תוכל להחליש את המלחמה האלג'ירית נגד צרפת. אנו היכרנו גישה זו משיחות שניהלנו עם הצרפתים, והתברר שמנו שהיא תוכל לסייע לנו בכל הכרוך בשיתוף הפעולה בינינו בתחום הנשק. אך אני עצמי, שהכרתי את הבעיה האלג'ירית מקרוב, לא האמנתי שאמנם יהיה בדבר זה כדי לשנות באורח יסודי את יחסי הכוחות ואת מצב המלחמה בין הצרפתים לאלג'ירים.

ב-1955 שבתי לארץ מצרפת לאחר שהות בת כמה שנים בשליחות, בלימודים וככתב של היומון "למרחב". בתוקף תפקידי ערכתי סיור יסודי באלג'יריה ובתוניסיה ערב פרוץ המרד. נפגשתי עם אנשים בעלי ידע, השתדלתי ללמוד את הבעיה מקרוב וגם פרסמתי ב"למרחב"

שורת מאמרים על נושא זה עצמו. מוכן שכבר אז ניתן היה לחוש בתסיסה ובהתעוררות של תנועה לאומית גדולה ועזה באלג'יריה, עוד לפני פרוץ המרד עצמו. המרד פרץ, אמנם, כמה חודשים לאחר שהייתי שם, אולם כבר בעת שהותי שם הערכתי שעומד לפרוץ מרד וכי לכשיפרוץ, עלולה צרפת להידחק למצב שהיא תאלץ לעזוב את אלג'יריה, דבר ששום צרפתי לא העלה אז על דעתו, וודאי לא על דל שפתיו.

המלחמה באלג'יריה הכבידה על צרפת הן מבחינה כלכלית והן בשל הקרבנות באדם שנגרמו. צרפת הניחה שישראל חזקה – שתתייצב נגד נאצר, בהיקף קטן או גדול, אפילו רק במלחמה נמרצת נגד הפדאיון הבא ממצרים – תוכל להקל בלחץ על צרפת באלג'יריה. וכך, מצאנו בצרפת אוזן קשבת בכל הנוגע לאספקת אמצעי לחימה לישראל ובמרוצת אותה שנה אף קיבלנו ממנה כלי נשק עוד בטרם הידברות יסודית, או הסכם, על פעילות משותפת.

באותה עת, סגר נאצר את תעלת סואץ ואת מצרי טיראן. בכך ניתק לפתע הקשר הימי הדרומי שלנו עם ארצות אפריקה הידידותיות לנו. צעד זה של הלאמת תעלת סואץ גם פגע חמורות בשיט הבריטי במימי הדרום, והבריטים גם הם חיפשו דרכים להכות בנאצר ולחסום את ניסיונו להשתלט על תעלת סואץ ולפתחה מחדש. בנסיבות אלה נפתחו שיחות בין נציגים של מדינת ישראל, לבין מדינאים צרפתים ונציגים של הצבא הצרפתי. השיחות נערכו בשלב ראשון באורח בלתי רשמי ומבלי ששני הצדדים קיבלו את הסכמת ממשלותיהם.

★

באחד מאותם ימים, נערכה ישיבה שגרית של ממשלת ישראל וכרגיל נדונו בה בעיות הביטחון של אותה עת: פעולות גמול, ביצור היישובים, אבטחת הדרכים וכו'. בתום הישיבה נתבקשנו – שר הפנים דאז, בר יהודה ז"ל, ואנוכי, שכי הנתי כשר התחבורה – להיכנס לחדרו של ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן גוריון. בחדרו של בן גוריון, המתין כבר הרמטכ"ל משה דיין ז"ל, ושמעון פרס, שהיה מנכ"ל משרד הביטחון. בן-גוריון תיאר בפנינו את מצבנו הקודר, והדגיש את ההכרח לפרוץ את המצור שהיינו נתונים בו בכל המובנים. הוא סיפר גם כי בצרפת נתקיימו כבר שיחות ראשונות

בדבר השגת נשק צרפתי וכי יש לשלוח בדחיפות משלחת מתאימה שתבוא בדבר עם גורמים צרפתיים רמי דרג כדי להשיג את הנשק ולהרחיב את שיתוף הפעולה בינינו לבינם.

לא התקשיתי להבין מדוע דווקא בר-יהודה ואני הובאנו בסוד העניין. אנו היינו שני השרים של סיעת "אחדות העבודה" בממשלה והיו לנו ויכוחים רבים עם בן גוריון בעיקר בתחום המדיני, אך, בנושא אחד – הנושא הביטחוני – שררה בינינו תמימות דעים. "אחדות העבודה" הייתה אמונה מאז ומתמיד על אקטיביזם ביטחוני וכאלה היו גם דעותיו של בן גוריון בתחום זה. כל אימת שנושא פעולות הגמול עלה בשיבות הממשלה קמו להן מתנגדים, אך בינינו לבין בן גוריון נתקיימה מעין ברית בלתי כתובה בנושא זה, וכמוהו סברנו כי על ישראל לעמוד איתן ולהגיב כיאות. בן-גוריון יכול היה, אפוא, לסמוך עלינו הן בכל הכרוך בתמיכתנו במהלך הצבאי המקיף, שכבר נצטייר אז בראשו, והן בהקפדה על הסודיות ההכרחית – כאשר גם אנשי מפא"י טרם ידעו על שהתרחש בישיבה זו, ואפילו שרת החרץ, גולדה מאיר טרם הוכנסה בסוד העניינים. בסיכומה של ישיבה זו, הורכבה משלחת בהשתתפות שני חברי ממשלה – גולדה מאיר ואני, הרמטכ"ל משה דיין, ושמעון פרס, מנכ"ל משרד הביטחון והוטל עלינו לצאת לצרפת.

★

יצאנו את הארץ בסודיות רבה ובדרך מפותלת. טסנו מעל שמי מצרים, לתוניסיה, שהייתה כבר עצמאית באותה עת ונחתנו בבסיס הימי הצרפתי של ביזרטה, שם הייתה ממוקמת מפקדת חיל המצב הצרפתי שעוד נותר בתוניסיה. כולנו היינו מצויידים בדרכונים זרים (שלי לדוגמה היה יוגוסלבי) והופענו כמשלחת מטעם האו"ם כאשר מארחינו המפקדים לא ידעו כנראה שאנחנו באים מישראל. טסנו במפציץ צרפתי שעשה דרכו בטיסה נמוכה מעל מצרים. מתוניסיה, המשכנו לפנות בוקר במטוסו של דה-גול שהיה בידי חיל האוויר הצרפתי, לשדה תעופה צבאי בסביבות פריז. מטעמי סודיות שוכנו בבית מלון שנמצא מחוץ לפריז. למחרת התייעצנו במשך חצי יום כדי לקבוע את פרטי השיחה שנקיים עם הצרפתים. דבר בואנו היה ידוע רק לנציג משרד הביטחון, יוסף נחמיאס, ואנו החלטנו להתקשר לשגריר ישראל בפריז יעקב צור, ולספר לו על בואנו.

שותפים בשיחות עם הצרפתים: גולדה מאיר, או שרת העבודה, ומשה כרמל, או שר התחבורה.

אם ייערך מבצע מתואם בשיתוף פעולה הרי ברור שהם יכניסו מספר ניכר של מטוסים צרפתיים; כן מסרו לנו, כי הסכימו עם הבריטים, בשלב מסוים שקפ" ריסין תהיה הבסיס להתקפות אוויריות על מצרים בפעולה המתואמת הזו. אולם, סמוך לשיחות האלה הם הודיעו לנו כי האנגלים נרתעו מכך ואינם מסכימים לתת לחיל האוויר הצרפתי את בסיסי קפריסין לצורך פעולה זו, ושאלו אותנו אם נהיה מוכנים ששדות תעופה ישראליים ישמשו בסיס לפעולה. אנחנו לא היינו מוסמכים, כמובן, להשיב על שאלה זו וביקשנו להביאה בפני הגורמים המוסמכים שלנו. לפני ההכרעה על הפעולה הצבאית המשותפת היה, כמובן, הכרח לבחון את הזירה המדינית הרחבה יותר, וקודם כל את התגובות הצפויות מצד שתי המעצמות הגדולות, ארה"ב וברית המועצות. לאחר שיקול מדויק, נסתכמה בקרבנו ההנחה, כי התגובה האפשרית של מעצמות אלו אף ששיעורן שלא תהיה אוהדת, ואפילו תעורר תרעומת קשה — לא תהיה מסוכנת במיוחד עבורנו כנסיבות המדיניות המיוחדות של הימים ההם.

ארה"ב ניצבה באותה עת בפני מערכת בחירות — תקופה שבמהלכה נודע משקל מיוחד לקהילה היהודית הגדולה בארץ זו ולזיקתה לישראל. הנחנו, כי גם אם הממשל יראה בעין ביקורתית, ואפילו

בשלב זה עוד קיימנו את קשרינו עם הבריטים באמצעות הצרפתים. הצרפתים סיפרו לנו שהבריטים, אשר נפגעו בתעלת סואץ, עם הלאמתה עלי ידי מצרים, מעוניינים להחזיר את המצב לקדמותו, בכל מחיר, לפתוח את התעלה מחדש לשיט ולסלק ממנה את נאצר, והם אף מוכנים לשתף פעולה עם הצרפתים ועמנו, במבצע משותף כגון זה. אולם כאשר סיפרו לנו הצרפתים פרטים על המגעים ועל הנכונות הבריטית, הבחנו כי הנכונות של הבריטים נופלת מזו של הצרפתים: האחרונים, אשר נלחמו באלג'יריה, סבלו ממועקה כבדה בהרבה מזו שרכצה על הבריטים נוכח סגירת תעלת סואץ וזו גם השפיעה על הנכונות לפעול.

כשהתחלנו לקיים עם הצרפתים שיחות על שיתוף פעולה בין צבאותיהן של שלוש המדינות נגד מצרים, המעטנו באזניהם בערכו ובעצמתו של צה"ל. לא רצינו שיתלו בנו תקוות גדולות מדי. וגם העדפנו להכריז כי אנו סובלים ממחסור בנשק ובמשאיות. קיוונו כי דברינו אלה יעוררו אותם לחזק אותנו מאוד באמצעי לחימה. הצרפתים הכירו בכך כי צה"ל צבא של מדינה קטנה שאין להשוותו לצבא אירופי גדול. אך עם זאת הם הדגישו כי צבאנו רציני וחזק, ואפשר לסמוך עליו. בין היתר אמרו הצרפתים כי

קבענו פגישה משותפת בבוקר המחרת כפריו, בסכר-בבילון בבית פרטי של פקיד ממשד הביטחון הצרפתי. הפגישה הייתה סודית ביותר ואנו הגענו אליה אחד אחד. בהגיענו מצאנו שם כבר את שר ההגנה ואת עוזריו, ובמשך היום הצטרפו גם שר החוץ וגנרל מחיל האוויר שייצג את הצבא. כך נפתחה שורה של שיחות סודיות שנמשכו כל אותו יום. השיחות היו רציניות וענייניות ושלא כמנהג הצרפתים לא הגישו בהן כיבוד ומשקה.

באותה שיחה הצגנו בפני בני שיחנו את מצוקותינו ובעיקר הדגשנו את המחסור בנשק, באמצעי לחימה ואפילו במשאיות. אמרנו להם שאנחנו זקוקים לעזרתם הדחופה שכן אנו חייבים להתייצב מול התוקפנות, המצרית בעיקר, ומאחר שלפי הכנתנו יש לצרפת עניין בכך ביקשנו עזרה. הצרפתים גילו נכונות להיענות לבקשתנו, תוך חתירה אל מבצע גדול ומשותף להפלתו של נאצר ולשביירתו של צבא מצרים. לא יהיה זה נכון לומר כי היה ניגוד בין מטרותינו למטרותיהם, אבל היה הבדל ביניהן. מה שעניין אותנו בשלב זה היה בעיקר לזכות בנשק כדי להשתמש בו לצרכינו, לפי הכנתנו ובזמן המתאים לנו. הצרפתים לעומת זאת היו מעוניינים שתיערך פעולה צבאית ישראלית גדולה נגד מצרים בשיתוף הדוק עמם ועם הבריטים.

זועמת, את המבצע המתקדם והעומד להתבצע, מבלי שהוא שותף בעצה ובידיעה כלשהי עליו — הוא לא יעז לעשות משהו דרסטי נגד ישראל בגלל מערכת הבחירות הקרבה ומשקלו של הקול היהודי.

ברה"מ, מצד שני, הייתה מסובכת באותם הימים בהונגריה. בעקבות גילוי מרד בארץ זו נערכה חדרה בעצמה גדולה של טנקים סובייטיים לבודפשט, והדבר הסעיר את כל הגוש המזרחי ובמידה מסוימת גם את העולם כולו. לפיכך סברנו שברה"מ שקועה בבעיותיה שלה ויקשה עליה להתערב בענייני המזרח התיכון.

כשאני מסכם, אפוא, את הנסיבות ואת ההיבטים המדיניים של אותה עת, נדמה לי שמדינת ישראל השכילה לנצל אותם כהלכה גם להדיפת סכנות בטחוניות, גם להתעצמות גדולה שנתנה אותותיה מאוחר יותר וגם לפעולה צבאית בנסיבות מדיניות נוחות לה יחסית.

עלי להדגיש שהיו בינינו שהיססו, ואני אישית לא הייתי משוכנע בדבר חשיבותה של שותפות זו עם הצרפתים והבריטים, שכן המצב הביטחוני החרף באותה עת והצורך לגונן על מדינת ישראל הלך והחמיר. אך בממשלה היו שהתנגדו לתכנית. שני השרים של מפ"ם, בן טוב וברזילי ז"ל, התנגדו לכך בנימוק שהדבר יקומם חלקים גדולים בעולם נגד מדינת ישראל והתווית הזו של ה"קנוניה", אמנם רדפה אחרינו כחוגים פרוגרסיביים בעולם במשך זמן רב.

במוצאי שבת 27 באוקטובר הממשלה טרם ידעה דבר. למחרת היום, יום א', בשעה 1000 בבוקר עמדה להיערך ישיבת ממשלה ובה עתידה היתה להתקבל החלטה. במוצאי שבת קיימנו התייעצות אחרונה אצל בן-גוריון לפני הבאת העניין לממשלה. כבר הכרנו היטב את תכנית הפעולה וישבנו, בריהודה, גלילי ואני אצל בן גוריון בכיתו בירושלים, דיברנו על הסידורים האחרונים לקראת הפעולה. וגם התייעצנו לקראת ישיבת הממשלה. היו לנו חששות שמפ"ם, הפועל המזרחי והשר רוזן מהמפלגה הפרוגרסיבית יתנגדו, אך בינינו הייתה הבנה ותחושת שותפות שביחד נוכל להגשים משימה זו.

הואיל והכרנו זה את זה היטב הבנתי מתוך הדברים כי בן גוריון מתכוון להביא לישיבת הממשלה, למחרת היום, רק חלק מהספור ולא את כולו. כמה ימים לפני כן

שהה בן-גוריון בצרפת ונפגש עם גורמים מוסמכים שם והעניין הוכרע סופית. לשאל-חי השיב בן-גוריון שיביא בפני הממשלה את מה שאנחנו עתידים לבצע, ולא את חלקם של הצרפתים והבריטים. אנו התנגדנו לכך ותבענו להציג בפני הממשלה את התכנית כולה, על כל היבטיה, בטרם תקבל החלטה אחראית וכבדת משקל זו. בן-גוריון גילה מורת רוח, אך לא רצה לאבד את תמיכתנו ולפיכך ניאות באי רצון.

בישיבת הממשלה שנערכה למחרת היום הציג את התכנית כולה, ולמעט שני שרי מפ"ם הסכימו כולם למבצע. יום אחר כך, ב-28 באוקטובר בשעה 1600 נעו כוחותינו ומבצע "קדש" החל.

האמת היא כי הממשלה הייתה נתונה בחרדות גדולות לעתיד, וההחלטה הכבידה עליה מאוד. הסיכון נראה גדול ובן גוריון היה ער לסיכוכים אפשריים.

הפעולה עצמה השיגה את מטרותיה, אף ששותפינו הכזיבו לא מעט. בתום המיבצע הייתה אופוריה גדולה, אולי קצת גדולה מדי, בעם ובכנסת, אבל, חיש מהר נלחצנו קשה על-ידי שתי המעצמות הגדולות ואחרי כמה חדשים של לחצים כבדים ביותר מצד ארה"ב כתביעה לנסיגה ואיומים חמורים מצד ממשלת ברה"מ היה הכרח להכריע. הממשלה נקלעה אל סבך קשה של דיונים, כשהיו בתוכה שהתנגדו לנסיגה למרות הלחצים של המעצמות בהניחם, כי עזיבת סיני, תוך הסתמכות על ערכויות של המעצמות הגדולות לגבי חופש השיט — מקרבת מחדש את הסכנה לישראל והדבר לא יחזיק מעמד. נסיגה זו אליבא דמתנגדים, מסוכנת יותר מאשר מאמץ העמידה בפני הלחצים המדיניים. זו הייתה עמדת שרי אחדות העבודה, אשר רבים תמכו בה, נגד דעתו של בן גוריון.

היה ויכוח גדול בממשלה, בכנסת ובעם שנמשך זמן ניכר, עד שבילילה אחד הופיע בן גוריון בפני העם ובקול שבור הודיע שהוחלט בממשלה על נסיגה. בדיעבד, ידוע כי המצרים השתמשו מאוחר יותר באותם השטחים של סיני מהם נסוגו גונו לאיום מחודש על ישראל והם אף סגרו את המצרים מחדש ב-1967, על אף הצהרתה המפורשת של ישראל, כי מעשה כזה הוא בבחינת "קזוס בלי".

אף על פי כן, הדבר העיקרי והחשוב שקרה במבצע "קדש", תוך ניצול של קונוקטורה בין לאומית מתאימה, היה בהדיפת הסכנה הישירה שאיימה על

קיומה של ישראל. עם זה, הופענו לעיני העולם כמדינה שמסוגלת לגונן על עצמה ולהבטיח את קיום עצמאותה, ובכך גם החזרנו לעצמנו את כושר ההרתעה כלפי מדינות-ערב העוינות. ומה שחשוב במיוחד — הושגו אחת עשרה שנה של רגיעה, של התעצמות, של צמיחה, ושל התפתחות הארץ בכל המובנים, אשר העמידו את מדינת ישראל מחדש על הרגליים לקראת המבחנים הקשים שהיו צפויים לה בעתיד; והמסוכן ביותר במבחנים אלה היה כעבור אחת עשרה שנה, במלחמת ששת הימים, שגם היא נגמרה בניצחוננו.

